

Rychlicki, Czesław

"Recepcja posoborowego nauczania Kościoła o pojednaniu i pokucie w kaznodziejstwie polskim w latach 1985-2000", Marian Wróblewski, Wąbrzeźno 2002 : [recenzja]

Studia Płockie 30, 321-325

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Marian Wróblewski, Recepcja posoborowego nauczania Kościoła o pojednaniu i pokucie w kaznodziejstwie polskim w latach 1985-2000, Wąbrzeźno 2002, ss. 255.

Zarys podjętych badań, przedstawiony we wstępie publikacji ks. M. Wróblewskiego: *Recepcja posoborowego nauczania Kościoła o pojednaniu i pokucie w kaznodziejstwie polskim w latach 1985-2000*, wskazuje na trzy podstawowe źródła inspiracji autora. Są nimi: magisterialne dokumenty Soboru Watykańskiego II, synodalne dokumenty Kościoła w Polsce i okoliczność Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Na tych trzech płaszczyznach źródeł uwaga została skoncentrowana wokół problematyki pokuty i pojednania. Wewnętrzny związek między nimi został uwypuklony w całej rozprawie, zgodnie z naturalną zależnością między dokumentami Kościoła powszechnego, ich przeniesieniem na teren Kościoła lokalnego i praktycznym wdrożeniem w tak szczególnym momencie życia wiernych jaki stanowił Rok Jubileuszowy. Soczewką skupiającą nauczanie Kościoła o pokucie i pojednaniu jest kaznodziejstwo polskie w ostatnim piętnastoleciu minionego wieku. Klamrą zasadnie spinającą ten okres jest więc Adhortacja apostolska Jana Pawła II *Reconciliatio et paenitentia* (wprowadzona w życie w r. 1985) i jubileuszowy Rok 2000.

Dla właściwego odczytania stopnia recepcji doktryny Kościoła we wspomnianej materii autor rozprawy wykorzystał teksty polskich homilii i kazań opublikowanych w czasopiśmie i pozycjach książkowych z tego okresu. Zestawienie dokumentów papieskich z 500 charakterystycznymi kazaniem i homiliami pozwoliło autorowi publikacji na zastosowanie metody porównawczej, przy pomocy której starał się odpowiedzieć na pytanie: w jakim stopniu badane opracowania homiletyczne przejęły i wykorzystały nauczanie papieskie w odniesieniu do pokuty i pojednania (s. 15).

Zastosowana metoda wyznaczyła układ publikacji obejmującej pięć rozdziałów. W rozdziale pierwszym, na tle sytuacji współczesnego kryzysu sakramentu pokuty, ks. Wróblewski szuka obiektywnych sposobów jego rozwiązania, wskazując na potrzebę rozwinięcia właściwej katechezy kościelnej, mającej dopomóc wiernym do zrozumienia istoty grzechu i potrzeby uwolnienia się od niego. Wśród przyczyn zaistniałego kryzysu sakramentu pokuty i pojednania autor wymienia – obok racji subiektywnych (utrata wrażliwości sumienia), także braki w samej praktyce pokutnej i zbyt legalizm ze strony spowiednika, a także niewystarczające teologiczne pogłębienie ludzkiej formacji wiernych na tym odcinku. Dość szczegółowa analiza wewnętrznej postawy penitenta, dotychczasowych form

rachunku sumienia, brak teologicznego pogłębienia sensu sakramentu pokuty i pojednania, prowadzą autora rozprawy do słusznego wniosku, że złożone mechanizmy traktowania sakramentalnej spowiedzi doprowadziły w znacznej mierze do urzeczowienia tego sakramentu, zamiast ukazania go jako rzeczywistego środka prowadzącego słabego i upadającego człowieka do osobowego spotkania z Bogiem. Jest to właściwie ogólny problem sakramentologii, która od strony teoretycznej wyzwoliła się ze swoistego reizmu i od blisko 40 lat podchodzi do sakramentów w aspekcie skutecznego znaku osobowego spotkania człowieka z Bogiem. Przy dobrze wypracowanej sakramentologii w teologii systematycznej brakuje bardziej pogłębionego wypracowania tego rysu na odcinku teologii praktycznej. Dość drastycznym przykładem, zwłaszcza w niektórych krajach Zachodu, jest kontynuowany kryzys w zakresie tej praktyki.

Omawiając różne motywy odczuwanego kryzysu ks. M. Wróblewski widzi pewną możliwość jego przezwyciężenia w odpowiedniej teologicznej formacji ludzi wierzących, choćby w formie odpowiedniej katechezy kościelnej. Kształt tej formacji nie może być jednak przypadkowy i dlatego słuszenie autor odwołuje się do konkretnych treści owej formacji, wskazanych w soborowych i posoborowych dokumentach Kościoła. Wśród licznych wypowiedzi soborowych na temat pokuty i pojednania autor publikacji zwraca szczególną uwagę na dokumenty liturgiczno-pastoralne i doktrynalno-dogmatyczne. W najbardziej rozwiniętej formie temat pokuty został omówiony w konstytucjach „Sacrosanctum Concilium” (KL) i w „Lumen gentium” (KK).

Przeprowadzona analiza odpowiednich treści obydwóch dokumentów prowadzi autora publikacji do wniosku, że temat pokuty został w nich dość ogólnie potraktowany, jakkolwiek zawarte w nich przesłanie stanowi ważny impuls dla posoborowych przemian w odniesieniu do sprawowania sakramentu pokuty. Jest to uwaga prawdziwa, ale wydaje się, że należałoby w tym miejscu mocniej podkreślić ważne osiągnięcie Soboru, który po raz pierwszy w magisterialnym nauczaniu Kościoła zaakcentował eklezjalną perspektywę sakramentu pojednania, znajdującą swój wyraz w ukazaniu sakramentalnej koncepcji samego Kościoła, jako sakramentu pojednania z Bogiem i z ludźmi (KK, n. 1). Trzeba zauważyć, że bardzo ogólne i pozytywne stwierdzenie, że *Chrystus, jedyny Pośrednik, ustanowił swój Kościół święty* (KK, n. 8), bynajmniej nie pozwala na utożsamianie Kościoła z Chrystusem w zakresie świętości. Jakkolwiek bowiem Kościół pozostaje nieodłączny od Chrystusa, uczestnicząc w Jego świętości dzięki darowi Ducha Świętego, to tej świętości nie można utożsamiać ze świętością Chrystusa. Wyjaśnienie problemu daje sam tekst soborowy w słowach: *A skoro Chrystus, „święty, niewinny, niepokalany” (Hbr 7,26), nie znał grzechu (por. 2 Kor 5, 21), lecz przyszedł dla prześlania jedynie za grzechy ludu (por. Hbr 2, 17), Kościół obejmujący w łonie swoim grzeszników, święty i zarazem ciągle potrzebujący oczyszczenia, podejmuje ustawicznie pokutę i swoje odnowienie* (KK, n. 8).

Z tego tekstu Kościół soborowy wyprowadza swoje nauczanie o pokucie i pojednaniu. W oparciu o niego należy też jasno powiedzieć, że Kościół nie wypro-

wadza swojego pokutnego zadania jedynie z nakazu Chrystusa, ale wypływa on z rzeczywistej sytuacji własnej natury. Innymi słowy, konieczność pokuty wypływa nie z nadanej Kościołowi konstytucji, ale z jego natury i misji.

Także rozdział Konstytucji o Ludzie Bożym, w którym zostało zestawione kapłaństwo sakramentalne i powszechne, stanowi mocną teologiczną podstawę dla kościelnego nauczania o pokucie i pojednaniu. Wykonywanie kapłaństwa powszechnego jest rozważane głównie w relacji do czynności sakramentalnych, które były przez długi czas traktowane jako przywilej kapłaństwa hierarchicznego. Konstytucja o Kościele łączy je istotowo ze wszystkimi ochrzczonymi: *Ci zaś, którzy przystępują do sakramentu pokuty, otrzymują od miłosierdzia Bożego przebaczenie zniewagi wyrządzonej Bogu i równocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc zadali ranę, a który przyczynia się do ich nawrócenia miłością, przykładem i modlitwą* (KK, n. 11).

Ten fragment został obszernie podjęty w nauczaniu posoborowym, gdyż zawiera dwa charakterystyczne elementy teologiczne: jaśniej sprecyzowane pojęcie grzechu – zniewaga Boga i rana zadana Kościołowi; pogłębione pojęcie sakramentalnej pokuty – przebaczenie zniewagi wyrządzonej Bogu i pojednanie z Kościołem. Ponieważ do tego przesłania odwołują się posoborowe dokumenty Kościoła, na co słusznie przy ich analizie zwraca uwagę ks. Wróblewski, byłoby z pewnością korzystne szersze uwzględnienie go i praktyczne wykorzystanie na pierwszym etapie refleksji nad pokutą i pojednaniem w prezentowanej publikacji.

Temat pokuty znalazł należyte potraktowanie także w dokumentach posoborowych Pawła VI i Jana Pawła II. Autor opublikowanej rozprawy, oprócz obiektywnej wartości zbawczej sakramentu pokuty, starał się podkreślić jego pedagogiczny wymiar, wyrażający się w zdolności wypracowania w człowieku pewnego stylu życia, wpływającego na ukształtowanie żywych relacji z Bogiem i z ludźmi.

Drugi rozdział książki został poświęcony doktrynie Kościoła o grzechu (s. 61-97) i jej zastosowaniu w kaznodziejstwie. Charakteryzując poglądy kaznodziejów na naturę grzechu (s. 77-87) ks. M. Wróblewski zauważa pewne przesunięcie akcentu z głoszenia zasad moralnych na tworzenie praktyki etycznej, usiłującej pomóc społeczności w wyrażaniu akceptacji na wprowadzanie wartości transcendentnych. Kaznodziejstwo akcentuje jednocześnie etyczno-społeczną funkcję Kościoła w pojednaniu człowieka z Bogiem, co pozwala lepiej pojmować Kościół jako miejsce spotkania człowieka z Bogiem i jego udział w rzeczywistej przemianie człowieka.

Z uznaniem należy odnotować dobrą orientację Autora w zakresie teologicznej wykładni nauki o grzechu i jej jasnym, zrozumiałym przedstawieniu. Właściwe rozumienie procesu usprawiedliwienia zawiera obok elementu negatywnego, jaki stanowi wyznanie grzechów, również element pozytywny – pojednanie. Mając na uwadze tę strukturę rozprawa po omówieniu *mysterium iniquitatis* omawia w rozdziale trzecim *mysterium reconciliationis*. Jak w poprzednim rozdziale tak i tutaj Autor wychodzi od doktrynalnej wykładni nauki o pojednaniu, aby na jej tle ukazać rolę i sens kościelnego przepowiadania i sakramentu pokuty, jako środków na drodze do pojednania.

Swoistą syntezę drugiego i trzeciego rozdziału stanowi rozdział czwarty, traktujący o tajemnicy nawrócenia i wkładzie polskiej ambony w jego urzeczywistnienie. Osobliwością tego rozdziału jest podkreślenie koniecznego związku pokuty sakramentalnej z pozasakramentalnymi aktami pokutnymi, których celem jest ukształtowanie w grzeszniku postawy pokutnej (s. 192-199). O ile Autor w satysfakcjonujący sposób przedstawił pozytywne przesłanie Kościoła w zakresie pokuty i pojednania, to odczuwa się pewien brak w ukazaniu ewentualnych trudności, czy nawet niedociągnięć, z którymi boryka się polskie kaznodziejstwo. Sądzę, że obok jego poważnej ewolucji od strony teologicznej – praktycznej są również problemy wymagające studiów zespołowych i praktycznego wysiłku.

Piąty rozdział publikacji stanowi próbę oceny recepcji nauki Kościoła o pokucie i pojednaniu w kaznodziejstwie polskim. Po dość szczegółowej analizie dokumentów Kościoła i treści kaznodziejstwa polskiego w materii pokuty i pojednania autor publikacji akcentuje konieczność stosowania tych dokumentów jako podstawowego tworzywa homiletycznego.

Przeanalizowane kazania wskazują, że ich autorzy nie mieli na celu przekazu systematycznego wykładu teologicznego ale raczej praktyczne przybliżenie prawd wiary i zasad życia moralnego. Autor rozprawy zauważa, że kaznodziejstwo polskie jest dość mocno uwrażliwione na samą problematykę grzechu, ale za mało zwraca się w nim uwagę na pozytywną formację do życia w łasce, do kształtowania postawy zdolnej do eliminowania grzechu. Charakterystycznymi cechami kaznodziejstwa polskiego jest chrystocentryzm i eklezjalny wymiar sakramentu pokuty. Problematyka kazań chętnie się skupia wokół mariologii i sakramentu pokuty, mniej natomiast zwraca się w niej uwagę na wymiar pojednania w sakramencie chorych, kapłaństwa, małżeństwa i bierzmowania. Słabo podkreśla się pojednawczą wartość Eucharystii oraz mało się organizuje nabożeństw pokutnych.

W oparciu o ocenę zróżnicowanego stopnia recepcji nauczania Kościoła przez polskie kaznodziejstwo ks. M. Wróblewski formułuje określone postulaty teologiczno – homiletyczne, których realizacja mogłaby przyczynić się do poprawy sytuacji duszpasterskiej na tym odcinku (s. 212-219). Skoro grzech i pojednanie są według Pisma św. ściśle włączone w proces usprawiedliwienia, jako integralne jego elementy, to przepowiadanie pokuty i pojednania musi być powiązane z dziełem odkupienia, realizowanym w wydarzeniu Chrystusa. Bez tego chrystocentrycznego fundamentu cała katecheza byłaby pozbawiona obiektywnej normy dla postępowania człowieka i stałaby się mało znaczącym czynnikiem w procesie jego odnowy. Skuteczność przepowiadania zależy od zmiany postępowania człowieka w stosunku do własnych obowiązków i w relacji do innych osób. Dlatego oprócz dróg pojednania sakramentalnego istnieje potrzeba wprowadzenia w praktykę określonych aktów wspomagających tę przemianę, np.: modlitwa, post, dzieła miłosierdzia. Te wszystkie akty powinny uwrażliwiać chrześcijanina na humanizujący charakter pokuty i jej wspólnotową nośność.

Obszerna analiza materiału kaznodziejskiego w Polsce i jego zestawienie z dokumentami magisterialnymi Kościoła prowadzi autora publikacji do wniosku

sków, które mogą pomóc w znalezieniu przynajmniej częściowej odpowiedzi na społeczną sytuację życia Polaków, których większość przyznaje się do wyznawania wartości chrześcijańskich. Poważną przyczyną nieprawidłowości w życiu indywidualnym i społecznym jest zatarcie społecznego wymiaru grzechu, obojętność dla pracy nad wadami społecznymi, które kształtują określone struktury grzechu i wpływają na atmosferę życia wspólnotowego.

Od strony teoretycznej publikacja przedstawiła zagadnienie wystarczająco zrozumiale. Wydaje się jednak, że w tym miejscu powinny się znaleźć praktyczne odniesienia do konkretnej sytuacji w Polsce, która w zakresie zastosowania norm ewangelicznych w życiu jednostki i społeczeństwa niewiele się różni od deficytu chrześcijańskiego stylu życia w innych krajach. Tego rodzaju „uprzykładowanie” życia codziennego w jego społecznym wymiarze odpowiadałoby w jakiejś mierze także stylowi właściwemu kaznodziejstwu. Autor słusznie zauważa, że kaznodziejstwo polskie za mało podkreśla integrujący charakter Kościoła w pojednaniu człowieka z Bogiem i człowiekiem. Należałoby jednak wskazać wyraźniej potrzebę odejścia od przesadnej formy moralizowania i dostrzec konieczność rozwinięcia duszpasterstwa grup, kształtującego postawę pojednania, której braki odczuwa się w codziennym życiu wspólnoty. Ten praktyczny wątek został – moim zdaniem – za mało uwypuklony.

Oceniając całość prezentowanej rozprawy dostrzegam, że została ona napisana z wielką starannością. Jest to pierwsza monografia na temat recepcji nauczania Kościoła o pokucie i pojednaniu w polskim kaznodziejstwie okresu posoborowego. Autor wykazał dobrą znajomość teologicznych podstaw zagadnienia, co pomogło mu dokonać jasnej i szerokiej analizy tej problematyki w opublikowanych materiałach kaznodziejskich. Przedstawiona rozprawa ks. M. Wróblewskiego wykazuje, iż jej autor swobodnie potrafi korzystać z obfitej literatury, formułować w sposób jasny wnioski i prezentować je w sposób obiektywny. Na uwagę zasługuje lekki i poprawny styl i język. Tym samym spełnia ona postulat stawiany kaznodziejstwu od strony językowej.

Ks. Czesław Rychlicki